

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยในอดีตคนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับชุมชน และธรรมชาติ เป็นสังคมแบบเครือญาติที่มีการช่วยเหลือดูแลกันตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีบ้านหรือครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัว แต่ถ้าครอบครัวใดไม่สามารถทำหน้าที่ได้ เครือญาติ เพื่อนบ้าน และชุมชนก็จะมาทำหน้าที่ให้การดูแล เป็นการจัดสวัสดิการในลักษณะประชาสวัสดิการหรือชุมชนสวัสดิการ ต่อมาเมื่อรัฐเข้ามามีอำนาจดำเนินการจัดสวัสดิการให้กับประชาชน ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่ผู้คนต้องแข่งขันภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่ใช้กลไกตลาดในการจัดสรรทรัพยากร ลัทธิบริโภคนิยมได้ครอบงำชีวิตและชุมชน ทำให้ระบบการช่วยเหลือดูแลกันอย่างเมื่อก่อนค่อยๆ อ่อนแอลง การจัดสวัสดิการโดยรัฐกลายเป็นสวัสดิการสังคมกระแสหลัก ซึ่งครอบคลุมการจัดสวัสดิการ 3 ด้าน คือ การประกันสังคม การสังคมสงเคราะห์ และการบริการสังคม กลุ่มคนที่เข้าถึงสวัสดิการที่รัฐบาลจัดให้ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และลูกจ้างบริษัท ห้างร้านต่างๆ ซึ่งเป็นแรงงานในระบบ สำหรับคนจน และคนด้อยโอกาสทางสังคม รัฐก็จัดสวัสดิการแบบเก็บตก (Residual Welfare) ให้ แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมถึงแรงงานนอกระบบ ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศ เห็นได้จากผลการสำรวจแรงงานนอกระบบในปี 2551 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า มีจำนวนประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่มีงานทำ 37.8 ล้านคน เป็นผู้อยู่ในแรงงานในระบบ 13.7 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 36.3 และเป็นผู้อยู่ในแรงงานนอกระบบมากถึง 24.1 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 63.7 ของประชากรที่มีงานทำ และเมื่อพิจารณาตามลักษณะอาชีพของแรงงาน พบว่า แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในภาคเกษตรกรรมถึง 15.0 ล้านคน รองลงมาทำงานอยู่ในสาขาขายส่งและขายปลีก 3.7 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 15.5 สาขาการโรงแรมและภัตตาคาร 1.7 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 7.3 สาขาการผลิต 1.2 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 4.9 สาขาการก่อสร้าง 1.0 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 4.0 ที่เหลือทำงานอยู่ในสาขาอื่นๆ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สืบค้นเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2552)

แรงงานนอกระบบ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในชุมชนชนบท จึงได้มีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมช่วยเหลือดูแลกันในลักษณะต่างๆ ซึ่งการรวมกลุ่มหรือจัดตั้งกลุ่มนั้น เกิดจากที่รัฐบาลส่งเสริมให้จัดตั้ง และชุมชนจัดตั้งกันเอง ภายใต้หลักการที่ไม่ต่างกันคือ การพัฒนาคนและชุมชน

ให้ดีขึ้น โดยอาศัยทุนหรือการออมเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ให้คนรู้จักจัดการการเงินของตนเอง รู้จักอดออม และนำเงินที่อดออมมาสะสมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันละกัน ในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งในรูปของเงินให้กู้ยืมเพื่อนำไปประกอบอาชีพ การช่วยเหลือกรณีฉุกเฉิน เว่งด่วน การแก้หนี้ในระบบ ตลอดจนการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกในลักษณะต่างๆ นอกจากจะ ใช้เงินเป็นเครื่องมือในการจัดสวัสดิการช่วยเหลือดูแลกันแล้ว ยังมีการจัดสวัสดิการจากฐาน กิจกรรมอื่นๆ ในชุมชนอีก เช่น ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรม ฐานศาสนา เป็นต้น

จากการรวมกลุ่ม องค์การเพื่อจัดสวัสดิการช่วยเหลือและกันในพื้นที่ต่างๆ ได้มารวมตัวกันเป็นเครือข่ายสวัสดิการชุมชน 4 ภาค เพื่อสร้างพลังให้กับการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชน และได้มีการให้คำนิยามร่วมกันว่า การจัดสวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของคนในชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุกอย่างที่จะทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย หัวใจสำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ “การพึ่งตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน” ยึดหลัก “ให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี” การจัดสวัสดิการตั้งอยู่บนฐานของการเคารพและอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างเห็นคุณค่า อยู่บนฐานของศาสนา ภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในทุกระดับ แนวทางการขับเคลื่อนขบวนการสวัสดิการชุมชน ที่สำคัญคือการมุ่งเน้นให้เกิด “ชุมชนสวัสดิการ” หรือ หนึ่งชุมชน (หมู่บ้าน, ตำบล) เป็นฐานในการจัดสวัสดิการทุกเรื่องตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย จัดสวัสดิการสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมายในชุมชน ใช้ประเด็นงานพัฒนาทุกเรื่อง หลักธรรมคำสอน ผู้นำศาสนา ทูตทางสังคม ทูตทางปัญญา และทุนธรรมชาติในชุมชนเป็นเครื่องมือจัดสวัสดิการ โดยใช้ทุนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “องค์การการเงินชุมชน” เป็นตัวเชื่อมโยงสวัสดิการ ทำให้เกิดกองทุนสวัสดิการอย่างหลากหลาย บูรณาการกองทุนต่างๆ ภายในชุมชนมาจัดสวัสดิการร่วมกัน รวมทั้งการขยายผล “ออมวันละบาท” เพื่อสวัสดิการชุมชน (เครือข่ายสวัสดิการชุมชน, 2550, น. 5-6)

จากแนวทางการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัว มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน ทั้งในระดับหมู่บ้านและตำบลในรูปแบบที่สอดคล้องกับฐานทุนและความต้องการของชุมชน เช่น การนำดอกผลส่วนหนึ่งจากกลุ่มออมทรัพย์หรือกองทุนในชุมชนมาจัดสวัสดิการให้สมาชิก และบางกองทุนให้สมาชิกออมเพิ่มวันละบาท หรือจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนขึ้นใหม่ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบกองทุนสวัสดิการที่ชุมชนให้ความสนใจและจัดตั้งกันหลายพื้นที่คือ กองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาท ซึ่งเกิดจากการริเริ่มดำเนินการของแกนนำชุมชน จ.ลำปาง โดยได้รับแนวคิดจาก “การออมเพื่อกู้ เป็นการออมเพื่อให้” มีหลักการ

สำคัญคือ ให้ชุมชนมีการรวมทุนกันอย่างเป็นองค์รวมและเป็นระบบ มีการช่วยเหลือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน นำไปสู่การจัดสวัสดิการชุมชนตามความต้องการของสมาชิกอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม โดยสมาชิกออมเงินอย่างสม่ำเสมอวันละหนึ่งบาท และเมื่อออมติดต่อกันอย่างน้อย 90 วัน ก็จะมีสิทธิได้รับสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตาย การใช้เรื่องการออมหรือการลดรายจ่ายวันละบาทเพื่อจัดสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นกระแสที่ส่งผลให้เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนได้รวดเร็ว จนหลายหน่วยงานเกิดความกังวลว่าในระยะยาว กองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาท อาจประสบกับปัญหาทางการเงิน เนื่องจากเป็นกองทุนที่จัดตั้งขึ้นใหม่โดยขาดการเชื่อมโยงกับฐานทุนเดิมในชุมชน และการออมวันละบาทอย่างเดียวยังไม่เพียงพอกับประเภทสวัสดิการที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะกองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาทที่มีการตั้งอัตราการจ่ายสวัสดิการกรณีเสียชีวิตไว้ค่อนข้างสูง รวมถึงมีการจัดสวัสดิการเงินบำนาญสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อความยั่งยืนของกองทุน

ประเภทสวัสดิการที่กองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาทจัดให้กับสมาชิก ส่วนใหญ่เป็นสวัสดิการพื้นฐานที่ครอบคลุมเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย คล้ายคลึงกัน แต่รายละเอียดจำนวนเงิน และจำนวนครั้งที่จ่ายสวัสดิการมีความต่างกันตามขนาดของกองทุน และระยะเวลาในการจัดตั้งกองทุนและการเป็นสมาชิก ประเภทสวัสดิการที่จัด ได้แก่

1. เกิด จัดสวัสดิการรับขวัญเด็กเกิดใหม่ ตั้งแต่ 500-1,000 บาท ส่วนแม่ที่คลอดบุตรจะได้รับสวัสดิการ กรณีนอนโรงพยาบาลคืนละ 100-500 บาท บางกลุ่มให้เป็นต่อครั้ง
2. แก่ กองทุนสวัสดิการส่วนใหญ่ได้วางเรื่องเบี้ยยังชีพหรือบำนาญผู้สูงอายุไว้ แต่สัมพันธ์กับระยะเวลาการเป็นสมาชิก เช่น เป็นสมาชิกครบ 15 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญ 300 บาท ต่อเดือน เป็นสมาชิกครบ 20 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญ 400 บาทต่อเดือน เป็นสมาชิกครบ 25 ปี อายุ 60 ปี ได้บำนาญ 500 บาทต่อเดือน เป็นต้น
3. เจ็บป่วย เป็นสวัสดิการเยี่ยมไข้ กรณีนอนโรงพยาบาล ครั้งละ 300-500 บาท กำหนดเพดานปีละไม่เกิน 2 ครั้ง หรือบางกลุ่มกำหนดเป็นต่อคืน คืนละ 100-300 บาท เพดานต่อปีไม่เกินปีละ 10-20 คืน
4. เสียชีวิต ส่วนใหญ่กองทุนจะเป็นเจ้าภาพงานศพ ไปร่วมงาน จัดพวงหรีด จ่ายค่าทำศพตามระยะเวลาที่เป็นสมาชิก เช่น เป็นสมาชิกครบ 180 วันขึ้นไป เสียชีวิตได้รับค่าทำศพ 2,500 บาท เป็นสมาชิก 365 วันขึ้นไป เสียชีวิตได้รับค่าทำศพ 5,000 บาท เป็นสมาชิก 730 วันขึ้นไป เสียชีวิตได้รับค่าทำศพ 10,000 บาท เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีสวัสดิการอื่นๆ ที่แต่ละกองทุนจัดเพิ่มขึ้นตามกำลังเงินทุน และความ ต้องการของกลุ่ม เช่น ทุนการศึกษา สวัสดิการเงินกู้ สวัสดิการคนทำงาน สวัสดิการผู้ด้อยโอกาส/ คนยากลำบาก สวัสดิการสาธารณสุขประโยชน์ เป็นต้น (พรรณทิพย์ เพชรมาก, และ วริฏฐา แก้วเกตุ, 2550, น. 14-15; วรเวศม์ สุวรรณระดา, 2550, น. 58)

วรเวศม์ สุวรรณระดา (2550, น. 58) ได้ศึกษาระบบสวัสดิการภาคประชาชน นโยบายการแบ่งงานกันทำระหว่างภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และรัฐบาล กรณีศึกษาจังหวัดสงขลาและลำปาง จากการพิจารณาจากกฎเกณฑ์ของการจ่ายเงินบำนาญของ กองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท จังหวัดสงขลา พบว่า ในช่วงเวลา 15 ปีนับจากนี้ กองทุนยังไม่ประสบปัญหาในด้านรายจ่ายมากนัก เนื่องจากยังไม่ต้องจ่ายเงินบำนาญให้กับสมาชิกอายุ 60 ปีขึ้นไปและจ่ายเงินสมทบแล้ว 15 ปี เมื่อถึงปีที่ 16 อันเป็นปีที่กองทุนจะต้องเริ่มจ่ายเงินบำนาญ ให้กับสมาชิกที่มีสิทธิ ก็มีโอกาสสูงที่กองทุนจะประสบปัญหาทางการเงิน เนื่องมาจากเงินสมทบที่ เก็บในแต่ละปีจะไม่เพียงพอกับเงินบำนาญที่ต้องจ่าย ทำให้สถานะการเงินของกองทุนมีปัญหา ในขณะที่ จิตติ มงคลชัยอรัญญา และคณะ (2551, น. 28-31) ได้ศึกษาเปรียบเทียบรายรับ รายจ่ายสะสม ของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านผือ อ.หนองเรือ จ.ขอนแก่น โดยพิจารณาใน 3 กรณี คือ กรณีที่ 1 สมาชิกจ่ายเงินสะสมปีละ 365 บาทต่อคน และองค์การบริหารส่วนตำบล บ้านผือสมทบให้ปีละ 50,000 บาท พบว่า ในช่วงเวลา 5 ปีแรก กองทุนยังไม่ประสบปัญหาในด้าน รายจ่ายมากนัก เนื่องจากยังไม่ต้องจ่ายเงินสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปและ จ่ายเงินสมทบแล้ว 5 ปี เมื่อถึงปีที่ 6 อันเป็นปีที่กองทุนจะต้องเริ่มจ่ายเงินสวัสดิการให้กับผู้สูงอายุ ก็มีโอกาสสูงที่กองทุนจะมีเงินไม่พอในการจ่ายสวัสดิการ กรณีที่ 2 สมาชิกจ่ายเงินสะสมปีละ 365 บาทต่อคน และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านผือสมทบให้ปีละ 365 บาทต่อคน หรือ ในอัตรา 1:1 พบว่า ในปีที่ 7 กองทุนจะมีเงินไม่พอในการจ่ายสวัสดิการ กรณีที่ 3 สมาชิกจ่ายเงินสะสมปีละ 365 บาทต่อคน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านผือสมทบให้ปีละ 365 บาทต่อคน และมีรัฐบาล สนับสนุนให้ปีละ 365 บาทต่อคน หรือ ในอัตรา 1:1:1 พบว่า ในปีที่ 10 กองทุนจะมีเงินไม่พอใน การจ่ายสวัสดิการ

จากการศึกษาของนักวิชาการดังที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็นว่ากองทุนสวัสดิการ ชุมชนวันละบาทมีโอกาสูงที่จะมีเงินไม่เพียงพอในการจ่ายสวัสดิการ เมื่อเริ่มมีการจ่ายสวัสดิการ ให้กับผู้สูงอายุ ในขณะที่กองทุนที่ได้รับเงินสมทบจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และรัฐบาล จะมี เงินเพียงพอในการจ่ายสวัสดิการให้กับสมาชิกหลักจากที่กองทุนต้องจ่ายเงินสวัสดิการให้กับ ผู้สูงอายุไประยะหนึ่ง การศึกษาดังกล่าวเป็นการประมาณการรายรับและรายจ่ายของกองทุน

สวัสดิการชุมชน โดยคิดจากเงินสมทบของสมาชิกวันละ 1 บาทเป็นหลัก แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หลายกองทุนที่เริ่มต้นโดยการให้การออมวันละบาทเป็นเครื่องมือเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนมาสร้างระบบสวัสดิการของชุมชนร่วมกัน ไม่ได้หยุดอยู่แค่การทำกิจกรรมการออมวันละบาทเพียงอย่างเดียว หากแต่ได้มีการประสานและเชื่อมโยงกับกิจกรรมและทุนอื่นๆ ทั้งที่มีอยู่ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เช่น การบูรณาการรายได้จากกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ หรือกองทุนอื่นๆ ในชุมชนมาสมทบเงินกองทุน การประสานการทำงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เพื่อมาจัดสวัสดิการร่วมกัน รวมถึงมาสมทบเงินกองทุน เป็นต้น นอกจากนี้บางกองทุนได้มีการพัฒนาการทำงานของกองทุน เช่น การนำเงินกองทุนไปปล่อยกู้หรือลงทุนให้เกิดกำไรอกเงย และนำผลกำไรที่ได้มาจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก การปรับลดเงินสวัสดิการบางประเภทให้สอดคล้องกับความสามารถในการจ่าย การสร้างแรงจูงใจให้คนมาสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน เป็นต้น การประสานเชื่อมโยงและพัฒนาการทำงานดังกล่าว ทำให้กองทุนมีเงินเพียงพอที่จะใช้ในการจัดสวัสดิการ และสามารถดำเนินการจัดสวัสดิการดูแลสมาชิกและคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน แม้ว่า การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวจะไม่สามารถเป็นเครื่องยืนยันได้อย่างชัดเจนว่าในระยะยาวกองทุนสวัสดิการชุมชนจะมีเงินเพียงพอในการดูแลและจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกหรือไม่ หรือทำให้กองทุนมีความยั่งยืนเพียงใด แต่นับว่าเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ชุมชนได้มีการคิดและพัฒนาต่อยอดการทำงาน เพื่อพัฒนาสวัสดิการชุมชนให้เป็นระบบสวัสดิการพื้นฐานที่ดูแลทุกคนในชุมชน

การศึกษาด้านแบบการจัดสวัสดิการชุมชนของกองทุนสวัสดิการชุมชน โดยเฉพาะกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีการพัฒนาการทำกิจกรรมการออมวันละบาท ไปสู่การทำกิจกรรมอื่นๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับกองทุน น่าจะเป็นประโยชน์สำหรับกองทุนสวัสดิการชุมชนอื่นได้เรียนรู้ โดยเฉพาะกองทุนสวัสดิการชุมชนที่เริ่มจากการออมวันละบาท แล้วยังไม่มีแนวทางในการพัฒนาการทำงานของกองทุน รวมถึงกองทุนสวัสดิการชุมชนที่จะจัดตั้งใหม่ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถจัดสวัสดิการดูแลสมาชิกและคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งเพื่อเป็นแรงบันดาลใจและแรงกระตุ้นให้กองทุนสวัสดิการชุมชนอื่นได้มาคิดพัฒนากองทุนของตนเอง เพราะกองทุนสวัสดิการชุมชนที่จัดตั้งแล้วไม่มีการพัฒนาการดำเนินงาน การจะก้าวไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนคงจะเป็นไปได้ยาก

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

การออมหรือการลดรายจ่ายวันละบาทเพื่อจัดสวัสดิการตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดสวัสดิการของชุมชน ที่ใช้ “เงินเป็นเครื่องมือ เป้าหมายคือสวัสดิการ” และเป็นรูปแบบที่สามารถสร้างกระแสให้เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนได้อย่างรวดเร็ว คนในชุมชนหันมาให้ความสนใจ และเห็นความสำคัญของการจัดสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือดูแลกันในชุมชน โดยคนในชุมชน เป็นการพึ่งตนเองและพึ่งกันเองภายใต้ศักยภาพของแต่ละชุมชน การที่กองทุนสวัสดิการชุมชนวันละบาท จะเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างระบบสวัสดิการที่ดูแลสมาชิกและคนในชุมชนได้ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกองทุน การพัฒนากิจกรรมและการดำเนินงานจึงเป็นเรื่องที่สำคัญจากการศึกษาผลกระทบของระบบสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นและตัวชี้วัดความสำเร็จในมุมมองของชุมชน กรณีศึกษากองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบ้านผือ อ.หนองเรือ จ.ขอนแก่น ของ จิตติ มงคลชัยอรัญญา และคณะ (2551, น. 35-36) ได้เสนอแนะการพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ ได้แก่ กองทุนสวัสดิการชุมชนควรมีการปรับปรุงประเภทสวัสดิการที่จัดให้สมาชิกให้เหมาะสมกับความเป็นจริงและสอดคล้องขีดความสามารถของกองทุน การเร่งขยายสมาชิกที่มีวัยต่างๆ กัน การบูรณาการรายได้จากกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้มากขึ้น การพัฒนาความสามารถของคณะกรรมการกองทุน การพัฒนาโครงสร้างกรรมการกองทุนให้สามารถเชื่อมโยงและดูแลงานพัฒนาของพื้นที่ และเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้สนใจเข้ามามีบทบาทเป็นกรรมการบริหารให้มากขึ้น การสร้างหลักประกันเงินอุดหนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลให้มั่นคง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร การนำเงินฝากในธนาคารมาทำการผลิตหรือลงทุน การปรับปรุงระเบียบเกี่ยวกับผู้มีสิทธิรับเบี้ยยังชีพ ให้เหมาะสมกับรายรับของกองทุน ทั้งในส่วนอัตราสวัสดิการต่อเดือน หรืออายุ และที่สำคัญสวัสดิการที่ให้กับสมาชิก ควรเน้นเรื่องความช่วยเหลือ ดูแลซึ่งกันและกัน พยายามคิดหาสวัสดิการที่ไม่ต้องใช้เงิน โดยให้สมาชิกร่วมกันคิดว่าจะอยู่กันอย่างไร จะใช้ชีวิตกันอย่างไร และจะช่วยกันอย่างไร

กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม เป็นกองทุนหนึ่งที่มีความน่าสนใจในการศึกษา เนื่องจากเป็นกองทุนที่เริ่มจากการออมวันละบาท และได้พัฒนาการทำงานจนกองทุนเติบโต กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง เคยได้รับรางวัลกองทุนสวัสดิการชุมชนดีเด่น ปี พ.ศ. 2550 จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน โดยรับมอบรางวัลจากนายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในขณะนั้น ในงานมหกรรมสวัสดิการชุมชน คนไม่ทิ้งกัน เมื่อวันที่ 4-5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จังหวัดนนทบุรี นอกจากนี้กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบล

วังแสงยังได้รับการยอมรับให้เป็นพื้นที่ต้นแบบด้านการจัดสวัสดิการชุมชน มีองค์กรชุมชน หน่วยงาน และมีผู้สนใจมาศึกษาดูงานมาอยู่เป็นประจำ โดยเฉลี่ย 3 คนต่อเดือน และนอกจากจะมีผู้มาศึกษาดูงานในพื้นที่แล้ว คณะกรรมการกองทุนยังได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องการจัดสวัสดิการชุมชนให้กับองค์กรชุมชน และหน่วยงาน ทั้งภายในจังหวัด และต่างจังหวัดอยู่เป็นประจำ

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากหนังสือสวัสดิการชุมชนคนไม่ทิ้งกัน ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน การได้สัมผัสภาพณ์พูดคุยกับที่ปรึกษากองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง นายสมนึก ไชยสงค์ ทำให้ทราบว่า เมื่อก่อนชาวบ้านตำบลวังแสงมีวิถีชีวิตอยู่กันแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือดูแลกันตามวิถีวัฒนธรรม และมีวัดอิสระธรรมวิเวก หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วัดป่า” เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นที่พึ่งของชาวบ้านยามมีปัญหาเดือดร้อนหรือเรื่องทุกข์ใจ และนอกจากการช่วยเหลือดูแลกันตามวิถีวัฒนธรรมแล้ว ชาวบ้านในตำบลวังแสงได้มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมและจัดสวัสดิการดูแลกัน ซึ่งมีทั้งกลุ่มในระดับหมู่บ้าน และในระดับตำบล เช่น กลุ่มฌาปนกิจ ผู้สูงอายุ กลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น และได้พัฒนามาสู่การจัดตั้งกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสงขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดสวัสดิการให้คนในตำบลอย่างทั่วถึงมากยิ่งขึ้น กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง เกิดขึ้นจากความต้องการของคนในชุมชน ที่ต้องการให้ชุมชนมีระบบสวัสดิการที่ช่วยเหลือดูแลกันในทุกเรื่อง ทั้งเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย การศึกษา และการประกอบอาชีพ หัวใจสำคัญของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสงคือ “สามัคคี คือพลัง” เป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้ดีขึ้น “ผู้ให้ก็ภูมิใจ ผู้รับก็ซาบซึ้งใจ” แม้เงินช่วยเหลือจะไม่มากแต่เปี่ยมไปด้วยน้ำใจ

กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสงตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2548 มีสมาชิกเริ่มแรก 251 คน ปัจจุบัน (เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2552) มีสมาชิกจำนวน 1,517 คน มีเงินกองทุนกว่า 1 ล้านบาท สวัสดิการที่กองทุนกำหนดจะจัดให้กับสมาชิกมีทั้งหมด 17 ประเภท 21 เรื่อง โดยในช่วงแรกที่กองทุนยังมีเงินจำนวนไม่มากจึงจัดสวัสดิการใน 3 เรื่องก่อน คือ ช่วยเหลือกรณีคลอดบุตรและรับขวัญเด็กแรกเกิด รักษาพยาบาลกรณีนอนโรงพยาบาล และเสียชีวิต ปีแรกได้จัดสวัสดิการให้กับสมาชิกไปแล้วกว่า 40 คน และเมื่อกองทุนมีเงินมากขึ้นก็ได้จัดสวัสดิการเพิ่มขึ้น กิจกรรมการออมวันละบาทที่กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสงดำเนินการเป็นจุดเริ่มต้นที่กระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการจัดสวัสดิการช่วยเหลือดูแลกัน จากผลการจัดสวัสดิการช่วยเหลือดูแลกันอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้มีคนมาสมัครเป็น

สมาชิกเพิ่มขึ้นทุกปี และเพื่อให้กองทุนมีความเข้มแข็ง สามารถจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกและคนในชุมชนได้ครอบคลุมทั่วถึงมากยิ่งขึ้น กองทุนได้พัฒนาการทำงานโดยการประสานเชื่อมโยงการทำงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานภายนอกในการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน การนำเงินกองทุนไปปล่อยกู้ให้เกิดกำไรดอกเบี้ย และนำผลกำไรที่ได้มาจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก การปรับปรุงประเภทของสวัสดิการที่จัดให้สมาชิกให้เหมาะสมกับความต้องการของสมาชิกและความสามารถในการจ่ายของกองทุน รวมถึงการขยายสมาชิกวัยเด็กและเยาวชนเป็นต้น บุญสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสงดำเนินการจัดสวัสดิการชุมชน ควบคู่กับการพัฒนากองทุนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการจัดสวัสดิการชุมชนของกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกองทุน รวมถึงความต้องการในการพัฒนากองทุน ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นกรณีศึกษาให้กองทุนสวัสดิการชุมชนอื่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เรียนรู้ ในขณะเดียวกันก็จะนำข้อมูลที่พบกลับคืนสู่ชุมชน เพื่อการวางแผนพัฒนาระบบสวัสดิการของชุมชนต่อไป

คำถามการวิจัย

1. กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสงมีกระบวนการดำเนินงานจัดสวัสดิการชุมชนอย่างไร
2. มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จของกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง
3. ที่ปรึกษา คณะกรรมการ และสมาชิกมีความต้องการในการพัฒนากองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสงในเรื่องอะไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดสวัสดิการชุมชนของกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชน ตำบลวังแสง
3. เพื่อศึกษาความต้องการในการพัฒนากองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง

ขอบเขตในการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษา ได้กำหนดประเด็นด้านเนื้อหา ดังนี้

ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดสวัสดิการชุมชนของกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง แบ่งเป็น

- ความเป็นมาของการจัดตั้งกองทุน
- การบริหารจัดการกองทุน
- สวัสดิการที่จัดให้กับสมาชิก
- การประสานการทำงานและการสนับสนุนจากหน่วยงาน
- ผลการจัดสวัสดิการ
- ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง

- ปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จของกองทุน
- ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อความสำเร็จของกองทุน

ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนากองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง

- ความต้องการของที่ปรึกษาและคณะกรรมการในการพัฒนากองทุน
- ความต้องการของสมาชิกในการพัฒนากองทุน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

ได้แก่ ที่ปรึกษา คณะกรรมการ และสมาชิกกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง จำนวน 20 คน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชน หมายถึง กองทุนที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่ตำบลวังแสง ที่ประสงค์จะดูแลซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเอื้ออาทรต่อกัน

โดยการสมัครเป็นสมาชิกด้วยความสมัครใจ มีการออมเงินร่วมกันอย่างสม่ำเสมอวันละหนึ่งบาท และนำเงินที่ออมร่วมกันจัดสวัสดิการช่วยเหลือกันตั้งแต่เกิดจนตาย

กระบวนการจัดสวัสดิการชุมชนของกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชน หมายถึง ขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมของกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง ประกอบด้วย 3 ระยะ ได้แก่ ระยะจัดตั้ง เป็นระยะของการเตรียมการก่อนจัดตั้งและจัดตั้งกองทุน ระยะบริหารจัดการเพื่อสร้างสวัสดิการชุมชน เป็นระยะของการจัดโครงการทำงาน การปรับปรุงระเบียบข้อบังคับให้เหมาะสมสอดคล้องกับการทำงานของกองทุน การแสวงหา การสนับสนุนจากทั้งภายในและภายนอก และผลที่เกิดขึ้นจากการจัดสวัสดิการชุมชน ระยะเผยแพร่ความรู้สู่ภายนอก เป็นระยะของการถ่ายทอดประสบการณ์แก่ผู้ที่สนใจทั่วไป

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกองทุน หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องและมีผล ทำให้กองทุนประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำ สมาชิก การบริหารจัดการ ทุนทางสังคม ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงาน การได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอก การดำเนินงานสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน

ความต้องการในการพัฒนากองทุน หมายถึง สิ่งที่ที่ปรึกษา คณะกรรมการ และสมาชิกต้องการทำให้ดีขึ้น มากขึ้น เพื่อให้กองทุนเติบโตและมีความยั่งยืน

กองทุน หมายถึง กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ได้ทราบถึงกระบวนการจัดสวัสดิการชุมชนของกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกองทุน
2. ได้ทราบถึงความต้องการในการพัฒนากองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง
3. นำผลการศึกษาไปใช้เป็นกรณีศึกษาให้กองทุนสวัสดิการชุมชนอื่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เรียนรู้ และให้กองทุนใช้เพื่อการวางแผนพัฒนาระบบสวัสดิการของชุมชนต่อไป